

ÅNGSÅGEN I ÅNN

Även Åre socken hade sina träpatroner, inte att jämföra med de stora vid kusten. Men med det utgångsläge de hade, gjorde de bra ifrån sig. Nu är de borta, och de som minns dem finns snart inte heller kvar. På förslag av prostén, John Mårtén, skall jag försöka lyfta fram en epok från deras tid och en ledare bland dem.

Det blir då min far Petrus Eriksson, Petrus Ersä eller n’Petrus. Han var äldste sonen i släktgården intill den gröna tjärnen i Klocka, som en anfader från Handöl odlade upp som nybygge år 1744. Fars skolgång var några veckor för Margareta Svärd eller Eriksson från Huså, de for runt i byarna då. Det berättas om far att på gårdens enkla smedja smidde han en kniv och lade in stål i den, så teknisk torde han ha varit.

Vid Kvarnbäcken och i byn med samma namn vid E 75, fanns i min barndom en kvarn. Kornskäppan, minns jag, hängde kvar då. Mattias Eriksson i Ånn talade om att han var dräng åt n’Petrus och att de hämtade sågspån vid sågen där under järnvägsbron. Om det var n’Petrus som byggde sågen vet jag inte. Men min mor, Petrus-Brita, kunde berätta om rospiggen. N’Petrus hade en vattensåg i bäcken vid torpet Timmerkojan någon bit västerut. Då bodde de däri en barack intill sågen. Det var där som rospiggen kom luffande en sommarkväll och frågade efter arbete. Det fanns inget så han gick ut igen. Men då sa min mor Brita till drängen Otto Vass:

“Han gick så konstigt, säg att han ska komma tillbaks.”

“Är du hungrig?” Ja det var han. Han åt och blev kvar nån dag. Då sa mor:

“Hur var det när du kom, du gick så dåligt?”

“Inte sett mat på tre dagar”, svarade han.

“Ja men det hade du väl kunnat sagt.

“En rospigg tigger aldrig!”

Riksdagsmannen Gunnar Eriksson i Mörviken var en annan träpatron mellan riksdagarna. Han köpte avverkningsrätten på oskiftade Vallans by på 40 år. Skogen mätte säkert upp till 12” brösthöjd. Några år innan rätten gick ut köpte n’Petrus slutavverkningen.

Hans nästa tilltag blev ångsågen vid Ånnsjön. Det var mest den historien jag skulle återge så långt det går.

Sågen åt n’Petrus

Vid den tiden, omkring år 1910, fanns en såg i Tegefors, troligen vattendriven. Den revs och storramen i den kom att bli en av de viktigaste maskinerna i den såg som Petrus byggde vid sjöstranden i Ånn, öster om båtlänningen. Till ramen fanns en cirkelsåg, kantverk och timmerspel m.m. Och en stor

Sågen omkring år 1907 sedd från sjön med keratten tv

N'Petrus med piltén Ecke vid sågen, också omkring 1907. Bilderna togs av Henrik i Staa och tillhör

Gösta Jämting.

ångmaskin fraktades dit. Ångvisslan på den kom att höras vida över Ånneiden nästan ett halvt sekel.

Otto Strandberg, Handöl, följde med storråmen och monterade upp den. Han blev sågare, den viktigaste yrkesmannen på sågen. Erik Molander, sedermera bonde i Ånn, stod vid cirkeln. Olsson hette en sörlänning, vidfarare med mycket att förtälja. Han var ångmaskinist. N'Petrus basade över det hela. Sågen hade bra kapacitet, och många kom från när och fjärran och arbetade där.

Då var de stora skogarna runt Ånnsjön orörda. Det flottades i alla åar och närliggande sjöar. Det var mycket stor och grov gammal skog, men storråmen klarade det galant. Oftast gick allt bra. Men en dag hände något förskräckligt.

N’Petrus var intresserad som alltid och skulle justera kniven framför cirkelsågen som var i gång. Ecker minns att han hörde en knall. Så kom far ut och höll vänstra handen om den högra och blodet rann. Skiftnyckeln slant och han hade slagit armen i trissan. Handen hängde kvar litet i ytterkanten. Det blev först att gå till stinsen. De var egentligen ovänner, men det hindrade inte ett första förband (sedan blev de vänner..). I Trondheim syddes handen fast - men den handen hade gjort sitt.

En natt brann sågen ner. Men n’Petrus lät bygga upp den igen. Nu kom lillramen till. Den var snabb och lätthanterlig och tog hand om småtimret.

Ett Sundsvallsbolag hyrde sågen och avverkade i Rekdalen. Trondheim var skeppningshamnen som förut.

Så kom Äggforsbolaget och köpte sågen. De byggde trallbanan upp till järnvägen och lastade massaved till sin fabrik i Äggfors men plank och bräder exporterades västerut till Trondheim, som tidigare.

Under första världskrigets tid och spanskans härjningar var det mycket folk i Ånn. I baracker och fjöskammare var de boende dessa Bolackare som de kallades. Det var smått om maten, men pengar hade de oftast.

Och så kom freden och världsdepressionen. Äggfors hade en fullastad brädgård, men inget gick att sälja. År efter år stod stabbarna där och möglade och fick slumpas bort så småningom. Då fanns inga A-kassor och Bolackarna hade det svårt, men de beklagade sig inte, Att de tidvis svält förstod vi inte då, men senare har det kommit fram. De flesta hade ont om pengar, men de som hade gårdar hade i alla fall mat. Spanska sjukan tog många i sina bästa år. Två av Nilssons pojkar i Björkbäcken dog i samma vecka.

Men så började det bli efterfrågan på massa igen. Verksamheten i Äggfors kom igång och Lars-Erikvillan i Ånn tömdes. Äggforsespoken var slut i Ånn. Den stora sågen stod kvar och åren gick. Vi barn fiskade från keratten och lekte i sågen och pangade nån ruta ibland. Men annars var det öde - och skulle sa bli - trodde vi.

Ny ägare

Åren gick och vi skrev 1928. Trävarumannen Bernhard Spets, med erfarenhet från Tegefors verk, hade under några år köpt stämplingar och lejt ett ambulerande sågverk. Nu köpte han ångsågen i Ånn. Två av arbetarna från förra eran kom upp och började väcka den stora ångmaskinen ur sin långa sömn. Då var jag 16 år och arbetsvillig. Flera dagar låg jag inne i ångpannan och skrapade pannsten. Alla rörliga delar plockades isär och rengjordes, och så blev den som ny. Nu hade Olsson lämnat både ångmaskiner och den låga gamla timmerstugan oppi torpet. Utan gravsten var han gömd på kyrkogården i Duved. Det blev “Runda Olle” ångmaskinist och historieberättare som tog vid.

Från Norge kom sågställaren till filkammaren, smörjaren till undervåningen och två sågare till de båda ramarna, men de byttes ut. Sen blev det infödingar resten, däribland jag. Jag skulle sköta timmerspelet så att de bägge ramarna alltid hade stockar tillreds, det fick inte klicka. Men en dag hann jag inte med, så Persson vid storramen passade på att ljudligt hojta: "Timmer hit!" när han sågat halva stocken. Jag tittade mig omkring. Vid lillramen låg flera stockar, en var inte så grov. Jag tog stocken på mitten och bann komma och slänga den på hans bänk innan han vart utan. Så jag vann till kamraternas förnöjelse.

Jag skall väl tala om att keratten var den stora bryggan från sjön upp till sågens övervåning där ramarna matades. En grov kätting med tvärjärn besatta med taggar gick så rundgång. Nere vid sjön stod en man med båtshake och matade på stockarna. Spelet stoppade jag däruppe de gånger jag inte rullade av dem under gång, det vann man tid på. Men ibland misslyckades det, då blev det att hacka stockarna tillbaka på rullar av rör. Timret var från Rekdalen, så de kunde vara tunga bitar många gånger.

Men det var inte bara den saken jag skulle sköta, utan även bära ut bak och flis. Grovbaken ut genom väggen, den skulle sågas upp senare till sillådebräder och flisen på tralla för vedbacken. Pannan eldades med sågspån genom transportör? Ja, det var jobbigt, men jag var ju arbetsvan och stark, så det gick. Baken var våt och slemmig så man var alltid sur och kladdig på kläderna. Men så kom månadslöningen. Jag var för ung för vanlig lön, så det blev snålt. Det reagerade jag emot, men inget ändrades.

Fram på sommaren blev det slättanna. Ecke var i Kanada, Esten på Koppra, så det var jag som skulle bärga hö till de fyra korna. Jag vidtalade en klasskamrat att överta mitt arbete. En regnig dag gick jag ner till sågen för att se hur det gick för honom. Han var ovan både med timmerspelet och tyngre arbete. Timret hade han klarat av, men baken nådde upp mot taket, så de måste ha en till man där. Ja, detta hade det goda med sig att jag kallades upp på kontoret, och fick där det resterande beloppet upp till full löning.

Sen blev det nya problem. Vi kastade ut den grova baken så den reste sig mot väggen. Det blev ett väldigt tryck som ökade undan för undan. Så en dag blev det stopp. Det stora såghuset hade gett efter så att vagnspåret och timmerstockarna ej längre var i linje med ramen. Det blev uppröjning några dagar och huset rätade upp sig. Skutan utanför keratten minskade, så en dag kom den sista stocken uppför och spelet stannade för gott.

Sen på hösten och förvintern sågades sillådebräder till Norge av grovbaken, då var jag med igen. Någon gång fram på förjulsvintern var det klart. "Runda Olle" drog i strängen och ångvisslan tutade ut över nejden att nu var ångsågens saga all. Färila-Lasse med flera fick söka sig nya födkrokar. Men

ångmaskinen hade mer att ge på annat håll Efter några år bar det iväg till SJ på nya äventyr.

Jag var inte hemma då, när jag kom hem var sågen borta, men storramen och lillramens fundament stod kvar en tid.

Sågen i Ånn mot slutet av 1920-talet.

Fr. v. längst bak: Petter Nilsson, Flandern, Birger Andersson, Ånn, Yngve Wallin, Ånn, Elof Ström, Handöl, Julius Jonsson, "Runda Olle" Engelbretsson, Härrån, Oscar Wallin, Ånn, två okända, Johan Molander, Okänd.

Fr. v. framtill: Jöns Zakrisson, Ånn, okänd, Axel Örnberg, Gevsjönäset, Anders Estensson, Ånn, Emil Eriksson, Klocka, Bror Brandt, Duved, Anders Fredriksson, Handöl, två okända,

Nisse Olsson, Duved, Justus Löding (?), okänd, "Lill-Kalle" Jönsson, Ånn, skogsfaktor Bernhard Spets, okänd, Emil Berggren, Björk, Ernst Olsson.

Foto: Olle Olsson, Ånn.

Om far och farmor

Och n'Petrus — det blev affärer och affärer, livet ut, med hus och gårdar. Han hamnade i Värmland till sist där han bytte till sig Färjestads gods mot ett stadskvarter i Hudiksvall. Men han kom hem på gammeldagan, då blev det lite skog och såg igen. Den sista i kompanjonskap med Malmsten d ä i Åre. Han slutade sitt växlingsrika liv hos Anna och Ecke i Tångböle.

Far blev riktigt krasslig och Ecke var i timmerskogen vid Finnån. Jag kom ner för att sköta honom en vecka. På tisdag kom Esten och klippte hans hår. "Är det bra nu", frågade han. "Ja det är sista gången nu, duger det åt er, duger det åt mig." svarade han. Så kom lördagskvällen, jag stod vid fotändan av sängen. Han låg på rygg med en hög kudde under huvudet.

ja adjö nu far", sa jag.

Han såg på mig med en lång blick, jag ser den än i minnet. Så kom det sakta och eftertänksamt:

"ja .Adjö nu då."

Sist vill jag berätta om hur de gamlas varma gudstro kunde ta sig uttryck. Då min farmor, Ingeborg i Klocka, bäddade sängen till natten så lyfte hon först bort alla täcken och filter, sedan bäddade hon tillbaka ett efter ett av dem. Mellan varje moment läste hon en rad ur psalmen 434. Ännu efter 70 år minns jag hur hon läste första och andra versen innan sängen var färdig:

Så går en dag än från vår tid
och kommer icke mer
och än en natt med Herrens frid
till jorden sänkes ner

Men du förbliver den Du var
O Herre, full av nåd,
och våra nätter, våra dar
Du tecknat i Ditt råd.

Per Jämting